

2014. július 3-6-ig került megrendezésre – immár hatodszor – a Váci Nemzetközi Gregorián Fesztivál. E sokak által várt eseménysorozat háromévente gyűjti össze a nagyvilágból a gregorián éneket magas fokon művelő szkolákat és mindazokat, akiknek valamilyen szempontból szívügye a gregorián: maguk is szívesen éneklnek vagy befogadják, fontos számukra, mint a római liturgia szerves része, vagy egyszerűen csak szeretnék meríteni a legmagasabbrendű egyszólamúság tiszta forrásából.

Ez a szűk négy nap rendkívül gazdagon megterített asztalt jelentett a gregoriánra „éhezőknek”. Szándékosan nem „hallgatóságot” írtam, hiszen a liturgia keretében felcsendülő tételek egy részébe az összes jelenlévő bekapcsolódhatott. Egymást váltották a főpapok által celebrált szentmisék, több blokkban a szkolák hangversenye, előadások és gregorián énekgyakorlat, a „Nyílt Napon” a meghívott szkolák bemutatója, valamint zsolozsmahórák imádkozása.

Az első napon, július 3-án este 6 órakor ünnepélyes megnyitó szentmisével vette kezdetét a Fesztivál. Feltárultak a bazilika főbejáratának hatalmas kapuszárnyai, és szinte végeleáthatatlan hosszú sorban vonultak be a meghívott szkolák és a teljes asszisztencia. Ezalatt *Virágh András Gábor* nagyszerű orgonaimprovizációja segített a ráhangolódásban. A főcelebráns *Dr. Seregély István* nyugalmazott egri érsek mellett a váci egyházmegye főpásztora, *Dr. Beer Miklós* püspök is az oltárhoz állt. A hétköznapi ellenére meglepően sokan voltak a padokban. Az egyház ősi Szentlélek-hívó himnuszának, a *Veni Creator Spiritus*-nak közös éneklésével kifejeződött, hogy a következő napokban sokkal többről lesz szó, mint a puszta „műélvezet”-ről. A gregorián a római egyház ősi, latin nyelvű, énekel, egyszólamú liturgikus imája, ezért a leghitelesebb interpretáció kerete maga a liturgia. Ha volt is olyan jelenlévő, akinek fontos a gregorián, de a hit szempontjából még a „keresés állapotában” van, az is tapasztalhatta, hogy itt bizony elszakadunk az élet hétköznapi dimenzióitól, és – a prefáció szavait idézve – szívünket fölemeljük az Úrhoz.

Mindezt nagyszerűen kifejezi az idei fesztivál mottójával választott idézet: „*Laetatus sum in his quae dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus.*” („Örvendeztem, amikor azt mondták nekem: Az Úrnak házába fogunk menni.”) A szöveg az évközi 24. vasárnap graduáléjának főrésze. Ez a graduálé volt a szkolák hangversenyén a kötelező mű, amelyet újból és újból meghallgathattunk, mindig egy kicsit másképp megformálva, máshogy artikulálva, de mégis egyre mélyebben megértve és megélve a lényegét: a legszentebb misztériumokkal való találkozás valódi örömet ad az emberi szívnek. Az ember kiegészítésre szoruló lény – tapasztalja magában az ürességet, amelyet mindenképpen meg kell töltenie tartalommal. Időnként élvezetekkel próbálja betönni a végtelen utáni vágyakozásának eme feneketlennek tűnő mélységeit, de újból és újból csalódik, mert a véges értékek nem léphetnek a teljesség helyébe. Igazi öröme van szüksége, amely túlmutat a végesen, a hétköznapin, a talmin, és nem utolsósorban önmagán. Ehhez bizony be kell lépnie „az Úrnak házába” – képletesen, de a valóságban is.

A megnyitó szentmise után rögtön következett a szkolák hangversenyének első blokkja, amelyben két szkolát hallgathattunk meg: Elsőként a *Voces Gregorianaes Cassovienses (Kassa – Dr. Ján Vel'backý)* énekel, őket követte a *Schola Resupina (Bécs – Mag. Isabell Köstler)*. Az egyes blokkokban sorra kerülő szkolák a liturgikus év más-más évközi vasárnapjának a teljes propriumkészletét (a szentmise változó részei) énekeltek a kötelező mű mellett. Nem szívesen vállalkoznék arra, hogy minden egyes szkola produkcióját részletesen elemezzem, bár magam is nagyon meglepődtem, mekkora különbségek fedezhetők fel, milyen gazdag az előadásbeli árnyalatok skálája. A múlt idő miatt megfakult részletek helyett inkább azokat a benyomásaimat szeretném megosztani, amelyekre az események után több héttel is még élénken emlékszem.

A második nap délelőtt az Althann-ház zsúfolásig megtelt konferenciatermében folytatódott a program, két előadással. Először a fiatal professzor, *Stephan Zippe (München)* mutatta meg, hogy a *Schola Cantorum* tagjai, négy elkötelezett fiatalember hogyan készíti föl a hangját a beéneklés által. Talán nem bántó, ha azt írom: nem hallottunk semmi olyasmit, amire föl kaptuk volna a fejünket, hogy ezt érdemes volna megtanulni, átvenni. Ez inkább azt bizonyítja, hogy idehaza az igényes beéneklésnek magas színvonalú hagyománya és gyakorlata él.

Ezt követően a kiosztott éneklapok segítségével közös éneklési gyakorlat következett, ami semmiképpen sem volt egyszerű a jelenlévők nagy száma miatt. Valójában inkább interpretációs gyakorlatról volt szó, hiszen az előadó részletesen elemezte a szöveget, felhívta a figyelmet a szöveg és a hordozó dallam szerves egységére, kapcsolatára. A gregorián énekekben a prioritás a szövegé, amely legtöbbször a Zsoltárok könyvéből való vagy ritkábban egyéb szentírási szakasz, így maga is sugalmazott imádság. A dallam tehát nem öncélú, szerepe a legkevésbé a gyönyörködtetés; sokkal inkább a szöveg értelmezése, mondanivalójának finom árnyalása, a legmagasabb rendű, művészi „kimondása”. A szkola

mindig előénekelt egy-egy megbeszélte szakaszt a feldolgozandó antifónákból, majd azt az egész közösség próbálta imitálni. Bátorító tapasztalat volt hallani, hogy ennyi ember is képes – kis noszogatós árán – lendületesen, egységesen együtt énekelni.

A második előadásban *Dr. Stefan Klöckner* professzor és szkolája, a *Vox Werdensis (Essen-Werden, Németország)* mélyítette tovább az érdeklődők gregoriánnal kapcsolatos gyakorlati ismereteit. Először intonációs gyakorlatok által készítette föl a jelenlévők hallását és hangját a gregorián tiszta éneklésére. Ehhez segédeszközt is használt: állványzaton függő, tisztára hangolt harangokat, melyek az egyenletes temperáláshoz szokott fülünknek segített a tiszta kvint és kvart hangközök biztos megtalálásában. Ezt követte az eddigieknél is alaposabb szövegelemzés „Text und Kon-text” címmel. Rámutatott, hogy a „Probasti, Domine, cor meum” introitus (kezdőének) szövege a „Domine” szó beszúrásával már maga is értelmezi az eredeti zsoltárrészletet. Kiemelte a szövegben található, az értelmezés szempontjából hangsúlyos szavak és a dallam összefüggéseit.

Különösen érdekes volt, hogy a gregorián szemiológia tudománya mennyire segít ebben. A szemiológia az egyes neumaváltozatok összehasonlításával következtet az eredeti előadásmódra, adott esetben dallamváltozatra. A neuma elnevezés – magyarul ’intés’ – arra utal, hogy kezdetben, amikor még nem létezett mai értelemben vett kottairás, a szöveg fölé emlékeztetőül bejegyezték a vezénylő kézmozdulatait. Vagyis az adiasztematikus neuma (sem a hangmagasságot, sem a hangközöket pontosan nem meghatározó jel) hangokat vagy hangcsoportokat jelöl; ezek rendszere az egy-egy vidékre jellemző neumáció. A szemiológia egyik legnagyobb gyakorlati eredménye, hogy úgy tudta kézbe adni a római egyház hivatalos énekeskönyvét, a *Graduale Romanumot*, hogy a kvadrátnotációt kiegészítette a két legfontosabb neumációval, a *sankt-galleni* és *metzi* jelekkel. Klöckner professzor segített fölfedezni, hogy az antifóna egyik kulcsszava másképp szerepel a metzi neumációban, mint a kvadrátnotációban vagy a *sankt-galleni* változatban. Kiderült, hogy a metzi neuma hitelesebben fejezi ki a szöveg mondanivalóját, így ebben a változatban is előnekeltek az antifónát.

Végezetül a gregorián vezénylés műhelytitkaiba nyertünk bepillantást. A mellékelt lapon a IV. Kyrie fölé rajzolt jelek segítségével minden résztvevő kipróbálhatta a professzor által használt kézmozdulatokat. Hozzátette, hogy mindig törekedni kell a vezénylés „minimalizálására”. Összeszokott énekesek olajozott, gördülékeny éneklése esetén inkább visszahúzó tényező a túlzottan aprólékos, minden neumát kirajzolni szándékozó vezénylési stílus. Ennél fontosabb a nagy ívek összefoglalása.

A fesztivál délután a Fehérek templomában folytatódott a szkolák hangversenyének második blokkjával. Sorrendben a következő szkolák énekeltek: *Gloria Dei - Homo Vivens és Verbum Domini (Pozsony – Dr. Gloria Braunsteiner)*, *Schola Gregoriana Maynooth (Írország – Darina McCarthy)* valamint a *Schola Gregoriana Budapestinensis (Budapest – Béres György)*. A pozsonyi szkolában a női tagok többsége szerzetesnővér, hallatszott is az előadásukon, hogy összecsiszolódva szólaltak meg, ami nyilván a rendszeres liturgikus szolgálatnak köszönhető. A férfi tagok e tekintetben még kissé bizonytalanok voltak, amit tovább gyengített az időnként labilis intonáció. Mégis, a gregorián imádsággá tudott válni az ajkukon. Éneklésük értékéből semmit sem vont le az, hogy minden szkolának van még hova fejlődni, tökéletesedni, mert minden emberi erőfeszítés ellenére is a földi énekünk csupán halvány visszfénye marad a szentek és angyalok mennyei énekének. Őket követte az ír szkola. Rendkívüli lelkesedéssel és átéléssel énekeltek, ugyanakkor olyan hibák is becsúsztak, amelyek kiküszöbölhetőek lettek volna. Ezek közé tartozott, hogy a szkolavezető csukott szemmel, pusztán arcmimikával próbálta irányítani az énekeseket, de emiatt nem volt valós kontaktus közte és a többiek között, ami az apróbb szétcsúszásokban hallhatóvá is vált. A hangzás meglehetősen „népies” volt, a dallamívek felső hangjai több visszafogottságot igényeltek volna. Összességében az ír népzeneire emlékeztetett az interpretációjuk. Érdekes tapasztalat volt, hogy egyes népek kultúrája az egyetemes jellegű gregorián éneket is képes színezni és árnyalni. Ebben a blokkban utoljára Béres atya szkolája lépett a hallgatóság elé. Kifejezetten érzékelhető volt, hogy az énekük nem hangversenyszerű előadás, hanem szívvel és értelemmel végzett imádság. Gondosan kidolgozott tételek, megfelelő tempóválasztás, egységes hangzás és együttlélegzés jellemezte az éneküket, amely nélkülözött mindenfajta túlzást, s harmónia sugárzott belőle. A heti rendszerességgel vállalt liturgikus szolgálat is szerepet játszik abban, hogy mennyire összecsiszolódott előadást hallhattunk, amit a jelenlévők hosszú tapssal jutalmaztak.

Este hatkor egy újabb liturgikus esemény következett a Barátok templomában: a vesperást a *Schola Gregoriana del Pontificio Istituto di Musica Sacra (Róma – Prof. Dr. Franz Karl Prassl)* énekelte-imádkozta. Majd folytatódott a szkolák hangversenyének harmadik blokkjával: elsőként a vesperást is imádkozó római szkola került sorra, majd a *Schola Cantorum (München – Prof. Stefan Zippe)*, végezetül a *Schola Cantate et Iubilate (Budapest, Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola – Sapszon Ferenc)*. A rómaiak klasszikusnak mondható, erőteljes, érces férfi hangzásvilágot hoztak el, amely betöltötte a templomot.

Ugyanakkor hiányoztak az árnyalatok, a finomságok, az egymásra hangoltság. A vezető folytonosan sürgető, néha keménynek tűnő vezényleti stílusa sem segítette elő a tökéletesebb összhang létrejöttét. A müncheni szkóla feladata sem volt épp csekély: a vezetővel együtt ötszemélyes együttes hangja majdnem ugyanúgy bejárta a templomot, mint a nagyobbaké. Ez nyilván más, kissé faszírozottabb énektechnikát kívánt, ennek ellenére nagyon sok szép megoldásnak lehettünk a tanúi. Utoljára a Kórusiskola szkóláit hallgattuk meg. A fiatalok három sorban állva is elfoglalták a szentély teljes szélességét. Talán már szétfeszítették egy hagyományos szkóla létszámkereteit. Azonban az ebből adódó hátrányokat, mint pl. a tökéletes összhang, együttrendülés nehezebb megvalósíthatósága, sikerült teljesen száműzni. Az előnyöket viszont eredményesen és maradéktalanul kiaknázták Sapszon karnagy úr: páratlanul finom hangzást és tónusokat csalt elő a szkólából, amely puhasága mellett fényesen és dinamikusán szólt. A puhán lekerekített „sorvégek”, a hajszálpontos intonálás, a szöveget nem csak éneklő, hanem értő előadás a fesztivál legszebb pillanatait hozta el számomra - és mások számára is.

Szombat délelőtt 9 órakor a Piarista templomban hangzott fel a Tertia (nappali imaóra), az *Exsultate Cantores (Budapest, Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola – Tóth Márton)* közreműködésével. A zsolozsmahóra imádság jellegét tovább hangsúlyozta, hogy az énekesek nem a templomhajó, hanem az oltár felé fordulva énekeltek, hiszen a dicséret szava nem az embereknek, hanem az Istennek szól.

Rögtön a hora után következett az ún. Nyílt Nap, amelynek keretében Béres György atya mutatta be néhány szóval az egyes meghívott szkólákat. Elsőként a már említett *Gloria Dei - Homo Vivens és Verbum Domini (Pozsony – Dr. Gloria Braunsteiner)* énekelte.

Őket négy magyar szkóla követte: *Schola Gregoriana Apud Fontes (Vác – Dr. Sztankó Attila)*, *Diósi Nőiakar Kamarakórusa (Diósd – Sirákné Kemény Kinga)*, *Schola Veritas (Szolnok – Szabóné Polgár Edit) és Gaudium Carminis (Isaszeg – Surmann Mária)*. A váci szkóla két különlegességet mutatott be a hallgatóságnak: a nagy római bazilikák által még a késő középkorban is megőrzött ó-római liturgikus énekek közül a nagypénteki 'Popule meus' csendült föl, majd egy görög nyelvű beneventán tétel, a 'Hotan to sztauró'. A lassan áradó, többszólamú orgánumtételek időtlennek tűnő folyama évszázadokkal röpitett vissza az időben. A többi szkóla is magas színvonalon szólaltatta meg az egyes tételeket. Igazán örvendetes, hogy a nyílt nap szkólavezetői, akik többsége maga is énekel a Schola Gregoriana Budapestiensisben, nem elégedtek meg az ott vállalt szolgálat örömeivel, hanem tovább akarták ajándékozni azt a kincset, amire ráleltek. Így alapították meg saját szkóláikat. Elgondolkodtató, hogy amatőr, de a gregoriánt szerető énekesek milyen magas teljesítményre képesek. Nagyon szimpatikus volt, hogy bátran vállalták a kevésbé homogén hangzásvilágot, ellenben mindent megtettek az interpretációjukban az árnyalatnyi finomságok megvalósításáért, a sorvégek elpuhításáért, a tiszta intonálásért. Jó volna, ha minél több, hasonlóan magas színvonalon éneklő szkóla jelenhetne meg a magyar templomokban.

11 órakor ismét főpapi szentmise következett a székesegyházban, *Dr. Varga Lajos* váci segédpüspök celebrálásával. A főkapun át történő ünnepélyes bevonulást ezúttal *Harmath Dénes* orgonaművész improvizációja kísérte. Az ordinárium (szentmise állandó részei) közös éneklését most is jelentősen megkönnyítette a kották kivetítése, köszönet érte a szervezőknek.

A szentmise után a szkólák hangversenyének negyedik blokkja következett. Elsőként a délelőtt liturgikus szolgálatot teljesítő *Exsultate Cantorest* hallhattuk. Nagyon imponáló volt, hogy a teljes anyagot, tehát a kötelező tételt, és az évközi 30. vasárnap komplett propriumanyagát is végig fejből adták elő! Valamint az is, hogy a vezető bátran leosztotta az egyes szólistafeladatokat a szkólatagoknak, pedig kamasz fiúkról van szó, akik esetleg nem is oly rég még a mutálással küzdöttek. Követendő példa azoknak a szkóláknak, ahol a karnagy megtartotta magának a „szólóéneklés terhét”, ám így az imádság közösségi szempontja kevésbé érvényesült.

A *Schola Resupina (Bécs – Isabell Köstler)* tagjai, akik már az első nap is énekeltek, színpompás öltözetükben ismét megmutatták tudásukat. Szép középkori szokást elevenítettek fel azzal, hogy egy nagyméretű, középre helyezett kottatartóról énekeltek mindnyájan.

A legtávolabbról érkezett vendég a *Capella Gregoriana - Chorus Instituti St. Gregorius (Tokió – Veronika Hashimoto)* volt. Érdekes kontrasztot jelentett a karnagy helyenként nagyon kemény vezényleti stílusa, és a nyomán megszólaló puha, már túlzottan is lágy és halk hangzás. Valószínű, hogy a japán precizitás igényelhette ezeket a rendkívül határozott mozdulatokat, amelyek ugyanakkor nem érződtek ki az előadásukból. Mennyire különbözőek a kulturális gyökerek, és mégis mennyire szépen énekeltek a gregoriánt! Tetten érhető volt a gregorián ének egyetemessége, amely fölötte van a kulturális különbségeknek, mert Afrikától Ázsiáig, Amerikától Ausztráliáig mindenki a sajátjának érezheti és művelheti.

Este 6 órakor újabb zsolozsmahóra következett, a *Schola Cantate et Iubilate* énekelte a Vesperást a Barátok templomában. A megszólaló hang minősége, az interpretáció finomságai ugyanolyan páratlanok

voltak, mint előző nap, ugyanakkor újabb „csodának” lehattunk tanúi: az igen nagy létszámú szkóla mindennemű vezénylet nélkül pontosan és szétcsúszások nélkül szólalt meg; már a levegővételekben „hallható” volt a tökéletes összhang ígérete.

A nap programja ½ 8-kor zárult a székesegyházban tartott különleges hangversennyel, amely „A gregorián ének a többszólamúságban a X. századtól napjainkig” címet viselte. Három szkóla nagyszerű előadásával gazdagodhattunk. Elsőként a *Schola Academica (Budapest – Merczel György, Mizsei Zoltán, Héja Benedek, Kocsis Csaba)* töltötte be a bazilikát kristálytisztá, lendületes énekével. Dobszay László óriási zenei örökséget hagyott maga után, s többen is fáradoznak azon, hogy ezt átmentsék és továbbvigyék. Ennek az összefogásnak a gyümölcsei megmutatkoztak abban a néhány percben, amikor a korai többszólamúságtól Istvánnffy Benedek Alleluia-tételéig nyújtottak keresztmetszetet a gregorián által ihletett többszólamú muzsika tárházából. Az őket követő *Vox Werdensis* ismét tanúságot tett felkészültségéről, s a már megismert harangocskákat is magukkal hozták segédeszközként. A Kórusiskola egyesült szkólái, a *Schola Cantate et Iubilare et Exsultate* műsora zárta az estet. Palestrinától Gyöngyösi Levente Ita missa est-jéig (a Missa Lux et Origo-ból) terjedt az „időutazás”. A megszokott érzékenységgel, az árnyalatok gazdaságával, a szöveget hűségesen kifejező megformálással énekeltek most is. Mégis, talán a legemlékezetesebb mű Arvo Pärt észt zeneszerző *Da pacem Domine c.* műve volt, amelyben a szkóla - vagy inkább vegyeskar - hitelesen jelenítette meg ezt a hatalmas, a szív legmélyéről érkező, áradó sóhajtást.

Az utolsó nap reggelén a piarista templomban hangzott fel a Laudes, a reggeli imaóra a *Schola Cantate et Iubilare* által. Az imaóra különlegessége volt, hogy Invitatóriummal (Imádságra hívás) kezdődött, amely a régi rítusban hagyományosan az éjszakai virrasztó imaóra, a Matutinum előtt hangzik el. Ám a novus ordo (az új római rítus) szerint a Matutinum átalakult Olvasmányos imaórává, s már nem feltétlenül az első a nap során, hanem később is el lehet végezni. Ezért az új előírások szerint, ha a Laudes a nap első imaórája, akkor az Invitatóriumot az elé kell illeszteni, ahogy most is történt.

A fesztivál zárószentmiséje 10 órakor kezdődött a zsúfolásig megtelt bazilikában. Most is a főkapun át vonultak be a szkólák és az asszisztencia *Dr. Beer Miklós* váci megyéspüspök atyával együtt, *Kiss Zsuzsa* orgonaművész-zeneszerző emlékezetes orgonaimprovizációja alatt. A szentmise propiumtétéleit egy-egy szkóla, az ordináriumtétéleket pedig mindenki énekelte. Püspök atya – aki egyben a fesztivál fővédnöke – a szentbeszédben kiemelte, hogy az Isten stílusa a csendes szelídség, és ezt a stílust tapasztaljuk meg a gregorián énekben. Megköszönte mindenkinek a szolgálatát, aki részt vett a fesztiválon, és kifejezte meggyőződését, hogy a gregorián visszahat az emberre, és „*akik részesei lehettek a gregorián fesztiválnak ezekben a napokban, krisztusi mérték szerinti emberré szelídülnék*”.

Természetesen a végső köszönet Istent illeti, ezért a szentmise végén a *Te Deum*, a hála és dicsőítő ősi himnusza is felcsendült, méghozzá különleges, alternatív módon: az emberi énekhang és az orgona magasztos hangja váltakoztak egymással.

De köszönet jár a szervezőknek, a háttérben segítőknek is, akik önfeláldozó munkájukkal lehetővé tették, hogy ez a nagyszabású rendezvény gördülékenyen, lélekemelő módon valósulhasson meg. Kiemelten gondolok itt *Béres György* atyára, aki a Fesztivál megálmodója és művészeti vezetője, valamint *Beer Miklós* püspök atyára, a fesztivál fővédnökére, aki nem csak támogatásával, a helyszínek biztosításával segített, hanem személyes jelenlétével és kitüntető figyelmével is megtisztelt bennünket.

Még meg kell említeni, hogy a szervezők figyelmessége azokra is kiterjedt, akik nem tudtak elutazni Vácra; ezért Budapesten két helyszínen is volt hangverseny: pénteken este a Szent Anna templomban (Batthyány tér), szombat este pedig a Szent Mihály templomban (Váci utca) énekeltek 3-3 szkóla.

Fenti visszaemlékezésem csak rövid bepillantást engedett abba a csodálatos néhány napba, amelynek részesei lehattunk. Akik ott voltunk, sok-sok kincssel gazdagodtunk. Mindenkit szeretettel biztatok, hogy három év múlva, a VII. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztiválra személyesen is látogasson el, mert ez a kivételesen szép egyszólamú, liturgikus ének mindenkire mély hatással van; alakít, formál, „*emberré szelídít*” bennünket. S aki nem akar olyan sokáig várni, és fontos számára a gregorián ének, szeretettel várjuk a Gregorián Társaság tagjainak sorába!

Vadas Tamás